

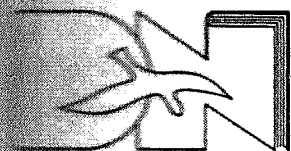
Dr. Yvo J. D. Peeters (Red.)

OVER VOLKSOPVOEDING EN STAATSVORMING

Ein bundel opstellen aangeboden aan
Festgabe für
Mélanges offertes au

Dr. Maurits van Haegendoren

voor zijn tachtigste verjaardag
nach Anlass seinen 80. Geburtstages
à l'occasion de son 80ième anniversaire

Uitgeverij De Nederlanden v.z.w.
Antwerpen
1983

MET DE VOLWASSENEN-EDUCATIE OP DE UTILITAIRE TOER ? KANTTEKENINGEN BIJ EEN EVOLUTIE.

Prof. dr. G. De Bock, Gent

Er zijn de laatste tijd verscheidene verdienstelijke aanzetten geweest tot geschiedschrijving van het educatief werk met volwassenen, de volksopvoeding, het vormingswerk (1).

Mijn kanttekeningen hebben niet deze systematische ambitie. Ze zijn veeleer beperkt tot een subjectieve getuigenis over een deels mee beleefde evolutie (1961-1983) binnen deze werksoort. Hierin vallen mij zowel de wisseling als de terugkeer van thema's op, zij het in veranderende context.

De jaren tachtig, waarin de economische crisis zich bijzonder hard doorzet, betekenen in deze evolutie een keerpunt waarvoor ik aandacht wil vragen. De directe aanleiding, in 1983, tot het uitschrijven van dit artikel is het leveren van een bijdrage tot deze feestbundel.

Het mag als coincidentie gelden dat mijn eerste aansporing om over de functie van de Volksopvoeding na te denken eveneens te danken is aan de figuur, die thans gehuldigd wordt.

Dr. Maurits van Haegendoren haalde mij ertoe over om, in 1961, voor de 4° Belgisch-Nederlandse conferentie voor Volksopvoeding, te Amersfoort een algemene inleiding te houden. Ze moest „een bezinning” brengen „over functie, taak en inhoud van de volksopvoeding” (2).

In het kader van deze bezinning diende meer in concreto de volksopvoeding in België, in Vlaanderen dan hoofdzakelijk, te worden gesitueerd. Een zware opdracht die ook een stuk historisch perspectief vereiste.

De toen reeds aan gang zijnde terminologische discussie met een vermelding terzijde latend, vertrek ik, in 1961, van de hierna volgende omschrijving :

„Volksopvoeding is een ruimtelijke en tijdsgebonden intentionele en aanvullende wijze van cultuuroverdracht aan volwasse-

nen". De maatschappelijke behoefte aan cultuuroverdracht wordt niet meer bevredigd door de onbewuste, traditionele cultuurovername. Het onderwijs als intentionele vorm van cultuuroverdracht schiet eveneens te kort. Oorspronkelijk is dit het geval omdat het gereserveerd blijft voor een beperkte groep. Nadien wordt het onderwijs verweten dat het te veel op traditionele kennisverwerving is afgestemd. Zelfs wanneer dat wordt verholpen zal de snelle veroudering van de schoolse kennis in een zo snel evoluerende wereld meebrengen dat de school, in onze tijd, nooit meer alléén de taak van cultuuroverdracht kan verwezenlijken. In deze omschrijving krijgt de volksopvoeding wel een aanvullende en dus vrij marginale plaats toebedeeld.

Als dusdanig ontwikkelt ze zich, in de eerste helft der 19e en reeds op het einde der 18e eeuw, in de meeste landen van Europa. Deze ontwikkeling heeft met de Verlichting te maken, zelf in essentie een beweging van emancipatie van het burgerdom uit de bevoogding van feodalisme en absolutisme. Alhoewel de Verlichting predikt dat kennis macht is, wordt deze alleenzaligmakende kennis oorspronkelijk aan de volksmens ontzegd. Zelfs de avond- en zondagscholen, de zgn. adultenscholen, in België opgericht sinds 1842, ter verspreiding van nuttige kennis zouden in aanvang ook meer de burgers hebben bereikt.

Hierin komt stilaan verandering. Het volksonderwijs zal zich beijveren om de integratie van de arbeiders in de burgerlijke maatschappij te bewerkstelligen. Tevens is er duidelijk nog een utilitaristisch motief aan het werk: nl. het economisch productief maken van een uit armoede bevrijd nieuw proletariaat. Werk-scholen en leerwerkhuizen beklemtonen elementaire beroepsscholing en sluiten aan bij nieuwe behoeften van de arbeidsmarkt. Het gaat hierbij duidelijk over een ruimere cultuurverspreiding in de zin van kennisinhoud en basisvaardigheden. De veralgemeening van de leerplicht (1914) stelt in principe een einde aan deze functie. De pas ontdekte nood aan alfabetiseringsprojecten en zgn. voorzieningen voor basiseducatie aan volwassenen toont aan dat de veralgemeening van het onderwijs zelfs thans nog niet aan alle behoeften op dit gebied voldoet.

Verder is volksopvoeding, vanaf haar ontstaan, sterk verbonden met diverse emancipatiebewegingen. Speciaal voor Vlaanderen te vermelden is de opkomst van de Vlaamse Beweging, naast taalstrijd ook strijd voor politieke ontvoogding en culturele verheffing van het volk. De naamgeving van de drie Grote Fondsen (ledenverenigingen) — Willemsfonds (1851), Davidsfonds (1875) en later het Vermeylenfonds (1945) — verwijst duidelijk naar de verbondenheid met de Vlaamse Beweging. De afsplitsing van het katholieke Davidsfonds van een zich alsdan duidelijker liberaal opstellend Willemsfonds illustreert de tegenstelling confessionele - niet-confessionele ideologie, die een kenmerk blijft van de verdere ontwikkeling.

Dat het Vermeylenfonds als sociaal-culturele vereniging zoveel later tot stand komt, hangt allicht samen met de voorrang die

door de socialisten in de 2° helft van de 19° eeuw wordt gegeven aan de politieke doorbraak van de arbeiders. (De Belgische Werkliedenpartij wordt opgericht in 1879).

Naast de Vlaamse Beweging spelen de standenorganisaties (Boerenbond 1890) een rol van betekenis. Voor wat educatieve bedoelingen betreft zijn, bij het begin van de 20° eeuw, vooral de vrouwenorganisaties te vermelden.

Geleidelijk aan ontstaan meer en meer sociaal-culturele verenigingen in standenorganisaties ingebouwd. De meeste pogingen van het privé-initiatief, waaronder ook de werkmanskringen te vermelden, zijn op kennisverspreiding en ontspanning ten bate van de volksmassa gericht. Lezingen, voordrachten, studiekringen zijn hiervoor gebruikte werkvormen.

Rond de eeuwwisseling zijn hier, zoals elders, ook enkele volksuniversiteiten en hogeschooluitbreidingen ontstaan. De eigenlijke bedoeling om hiermee de volksklasse te bereiken, wordt niet gerealiseerd.

De verkorting van de arbeidsduur heeft intussen een bijzondere bekommernis voor het vrijetijdsgebruik van de arbeiders doen ontstaan, een vrij paternalistische opvatting vanwege de burgerij en de heersende klasse om wanorde en ongeregeldheden te voorkomen. Illustratief hiervoor is de taak die door de wet van 3 april 1929 aan de eerste Hoge Raad voor Volksopleiding wordt gegeven: „Ten einde te bevorderen al hetgeen ertoe strekt om aan de arbeiders het middel te geven een nuttig en zedelijk gebruik van hun vrije tijd te maken...” (3).

Op particulier initiatief ontstaan eveneens een ganse reeks van verenigingen en organisaties op muzikaal gebied. Gezelligheid en ontspanning bieden zijn belangrijke programmapunten. Na de Eerste Wereldoorlog is er een beginnende overheidszorg merkbaar. Nog vóór het tot stand komen van voornoemde Hoge Raad gaat aandacht naar de leetuurvoorziening in de Wet op de Openbare Bibliotheken (1921). De openbare bibliotheken zullen een deel van de bedrijvigheid van het Willems- en Davidsfonds overnemen wat de leetuurverspreiding betreft. Voor de subsidiëring van het sociaal-cultureel werk, zoals Volksopvoeding meer en meer genoemd wordt, moet veel langer worden gewacht.

Terecht laat Dirk Vermeulen in zijn historisch overzicht na de Tweede Wereldoorlog, in 1945 een nieuwe fase aanvangen die eindigt in de zestiger jaren.

Hij stipt hierbij aan de invloed van de toegenomen politieke verzuijing, die we reeds in het laatste kwart van de 19° eeuw tegen ontstaan als een confessionele tegenstelling, het prioritair stellen van bepaalde doelgroepen: bejaarden - vrouwen... Verder zal ook de staatsinterventie een grotere rol krijgen, zij het dat we tot de jaren '60 nog van een gesubsidieerde vrijheid van initiatief kunnen spreken.

Hoewel de overheid vanaf 1951 subsidieert wordt sterk beklempt dat zij slechts mogelijkheden mag scheppen en zich niet mag inlaten met het inhoudelijke aspect van het werk.

Bij het schrijven van mijn bezinning in 1961 heb ik minder aandacht voor deze toenemende overheidstussenkomst.

Wel blijkt een enorm groot aantal thema's de inhoud van de volksoopvoeding te bepalen. Er blijft de kennisoverdracht die echter in toenemende mate voor de ganse bevolking een noodzaak wordt; het 19^e-eeuwse cultuurideaal van „l'honnête homme” heeft afgedaan. Het „schoonheidsbeleven” komt in de belangstelling, waarbij het gevaar van het instellen van een cultuurbarometer niet denkbeeldig is. Vrijtijdsgebruik dreigt te veel focus te krijgen. Het keuzeproces in de cultuurverwerving (in subjectieve betekenis) wordt centraal gesteld. Creativiteit en innovatie worden van belang. De doorbraak van de democratische gedachte brengt politieke vorming onder de aandacht.

In de vijftiger jaren zijn een aantal Volkshogescholen gestart (zoals de Stichting Lodewijk de Raet, 1952) die in feite reeds voorlopers zijn van een volgende ontwikkeling. Hun aanpak betreft meer de totale persoon. De activiteiten, dikwijls in internaatsverband georganiseerd, staan in het teken van verzoening van sociale groepen en betrachten in veel mindere mate kennisoverdracht.

De Stichting Lodewijk de Raet is m.i. een typisch overgangsfenomeen. In oorsprong sluit ze aan bij de grote sociale bewegingen. Ze wil de Vlaamsgezinden een pluralistische ruimte bieden voor ontmoeting en gesprek.

Als dusdanig kan ze een belangrijke rol spelen in de discussie die op het einde van de vijftiger jaren rond het communautaire vraagstuk op gang komt. Ook hier stellen we een steeds grotere veranderingversnelling vast. Vanaf 1970 is de culturele autonomie een feit en vanaf 1980 kennen we de staatshervorming met al haar bevoegdheidsperikelen. Het *pluralistisch* gesprek wil echter niet zo goed op gang komen. De reeds in 1875 aangetroffen confessionele tegenstelling heeft intussen geleid tot een toenemende partijpolitieke verzuiling. In hoever het Cultuurpact deze verzuiling verder in de hand werkt, of haar alleen hanteerbaarder maakt, is nog ter discussie. Deze verzuiling blijkt alleszins uit het tot stand komen van de koepels, die de organisaties voor sociaal-cultureel werk overspannen.

Vier van deze vijf koepels zijn duidelijk ideologisch gebonden. De overheid, het Ministerie van Cultuur, heeft deze koepels gewild als gesprekspartner in het beleid. Vanaf de zeventiger jaren is het principe van een overheidsbeleid als een gesubsidieerde vrijheid steeds meer uitgehold. De culturele sector is opgenomen in het globale verzorgingspakket van de welvaartsstaat.

Vooraleer hierop verder in te gaan keren we even terug naar de Stichting Lodewijk de Raet. Met andere volkshogescholen in de 50-er jaren opgericht, is zij tevens een voorloper van een nieuw soort vormingsinstellingen, die zich na 1960 zullen ontwikkelen. Ook in Vlaanderen is de voorkeur gegroeid voor de vervanging van volksoopvoeding door vormingswerk, socio-cultureel vormingswerk met volwassenen. Zelf gebruik ik in een

bijdrage voor een uitgave van het Willemsfonds in 1967 beide termen: „Over volksopvoeding en vormingswerk in Vlaanderen” (4).

Hierbij is meer aan de hand dan een termverandering. Vormingswerk, vormingsprocessen, duiden activiteiten aan die veel meer gericht zijn op het individu. De duidelijke verwevenheid met sociale bewegingen vervaagt. De decreten die thans de activiteiten, voordien als volksopvoeding betoelaagd, als „sociaal-cultureel-vormingswerk-voor-volwassenen” subsidiëren, inspireren zich voor de omschrijving hiervan op de klassiek geworden Nederlandse nota: „Functie en toekomst van het vormings- en ontwikkelingswerk in de Nederlandse samenleving”.

„Onder sociaal-cultureel vormingswerk voor volwassenen wordt verstaan: het bieden van vormingsmogelijkheden die erop gericht zijn de veelzijdige persoonsontwikkeling van volwassenen met het oog op een beter begrip van zichzelf en van hun situatie in de maatschappij en hun volwaardiger participatie aan het maatschappelijk gebeuren te bevorderen”. Evenals in de voornoemde nota wordt aangenomen dat de persoon in zijn totaliteit en de samenleving in actuele ontwikkeling daarbij steeds betrokken zijn. Duidelijk blijkt het „sociaal-cultureel” slechts een verduidelijking van dit op de individu's gerichte vormingswerk aan te geven (5).

Typisch is dat ook de vanouds bestaande ledenverenigingen mede onder druk van het subsidiëringsbeleid, deze nieuwe werksoort overnemen. Treffend wordt dit uitgedrukt door M. Bots, in casu voor het Willemsfonds (6). Sinds 1950 stelt hij een verschuiving vast van het „goedbedoeld, amateuristisch, min of meer paternalistisch bezig zijn met de ontwikkeling of de vrijetijdsbesteding van de 'kleine man' naar de optiek van een educatieve maatschappij, waar professionele vormingswerkers een gesystematiseerde activiteit ontplooiën waarvan de betekenis voor de volwassenen even groot moet worden als die van het onderwijs voor de jeugdigen in onze huidige maatschappij”. Dit vormingswerk vergt professionele werkers en een haast bureaucratische uitbouw van de vereniging (minstens 80 afdelingen) om subsidiëerbaar te zijn.

Het sluit typisch aan bij de groeiende individuele emancipatiegedachte: iedereen in staat stellen zijn situatie vorm te geven en het bieden van ruimte daartoe.

Intussen verloopt het met dit vormingswerk niet probleemloos. In voormeld artikel legt Bots reeds de vinger op de wonde: de moeilijk te overbruggen kloof tussen de theoretische bezinning en de praktische realisaties in het veld.

De eerste dreigt oeverloos te worden, zodat de hiervan vervreemde praktijk soms ontardt in een aantal loshangende technieken en de monomanie van het groepswerk-als-doel. In verband met dit laatste fenomeen komt, vooral na 1968, kritiek los tegen de persoonsgerichte vormingen met trainingen en therapieën in groepsverband tot bevorderen van persoonlijke groei

of ter opvang van persoonlijke problemen. Er groeit verzet tegen de merkwaardige gedachte welke de aanvang van de jaren zestig doorspoelde „dat alle sociale problemen in essentie communicatieproblemen zijn” (7). Op 2 oktober 1976 geeft de Hoge Raad voor Volksontwikkeling (8) het advies de subsidiëring van een gemengde Belgisch-Nederlandse Bijscholingscursus stop te zetten, omdat „de aanpak (te uitsluitend) gericht is op persoonlijkheidsvorming en werken met groepen”. Vooral het meer gebonden politieke vormingswerk, eerder politiserend werk, zoekt naar andere methoden en strategieën die op actie en meer fundamentele maatschappijverandering en sociale emancipatie kunnen uitlopen.

Een typisch voorbeeld hiervoor biedt de brochure „Evaluatie van de federale kadervorming” uitgegeven door M.J.A. (de socialistische jeugd- en jongerenbeweging) waarbij aansluiting wordt gezocht bij het exemplarisch leren en sociologisch fantaseren van Oscar Negt voor de uitwerking van een concrete socialistische vormingstheorie.

Ook in Nederland komt maatschappijcritische discussie los over welzijnswerk in het algemeen, cultureel werk en vormingswerk in het bijzonder. Hiervoor wil ik naast de directe associatie met namen als Michielse en Achterhuis verwijzen naar wat een veel gematigder figuur als Nijk schrijft in 1970 (9): „De nadruk op het scheppen van ruimte voor de menselijke persoon, voor zelfverwerkelijking en authenticiteit, die kenmerkend was voor het vormingswerk van tien, vijftien jaar geleden, moest vroeger of later tot de kritische vraag leiden naar de structuren waardoor deze ruimte wordt bepaald.” De aloude polarisatie rond het individu of de samenleving als hefboom tot verandering komt opnieuw op de voorgrond. Alleszins terecht werd aangeklaagd dat een bepaald zich op therapiemodellen inspirerend vormingswerk zich isoleerde van de bredere sociale context, van de samenlevingsdimensie.

Echter ook als werksoort heeft het zich geïsoleerd. Het is typisch voor het Nederlandstalig gebied (Nederland en Vlaanderen) dat dit vormingswerk zich binnen het educatief werk met volwassenen is gaan verzelfstandigen tot een aparte werksoort, overwegend te situeren in het vrijetijdsmilieu.

Roels en Besters onderscheiden voor hun beschrijvende inventaris in 1971 (10) drie sectoren binnen het educatief werk met volwassenen in Vlaanderen:

1. onderwijs aan volwassenen: een meer formele organisatie met vaste regeling, gericht op het verwerven van diploma's, dus meer gestandaardiseerd.
2. beroepsopleiding en scholing (m.i.v. omscholing en bijscholing) voor volwassenen. Institutioneel minder geformaliseerd dan het onderwijs, betreft het meestal zeer gespecialiseerde programma's, gericht op de scholing in technische vaardigheid. Beroepsopleiding en scholing worden beschouwd als een aanpassing van de mens aan zijn productietaak.

3. vormings- (en ontwikkelings)werk is er meer op gericht de samenhang te laten zien, de gevestigde denkpatronen en maatschappelijke structuren in discussie te brengen, de autonomie van de volwassene te bevorderen.

In het decreet van 6 april 1976 tot oprichting van de nieuwe Hoge Raad voor Volksontwikkeling stelt art. 1: Onder Volksontwikkeling wordt voor toepassing van dit decreet verstaan: alle georganiseerde activiteiten van *buitenschoolse* culturele ontwikkeling en vorming van volwassenen.

Deze opstelling heeft te maken met onvrede t.a.v. de andere educatieve systemen, die onvoldoende aandacht zouden geven aan het situeren van de mens in zijn totaliteit, het leren-leren, de actie-component, de maatschappelijke vraagstukken... Ingevolge de netwerk-gedachte van de permanente educatie zou deze onvrede veeleer aanleiding moeten zijn tot wederzijdse beïnvloeding dan tot isolement.

In deze zin stel ik, in 1975, bij bespreking van het ontwerp van decreet voor het sociaal-cultureel vormingswerk voor volwassenen in verenigingsverband, deze apartstelling ter discussie. Op basis van afspraak geldt voor het Nederlandstalig gebied dat het vormingswerk voor volwassenen gereserveerd is voor activiteiten die niet specifiek, of zelfs niet in hoofdzaak, op beroepsdoeleinden zijn gericht en die ook buiten het gesystematiseerde onderwijs vallen. Deze stipulatieve tijdsgebonden karakteristiek wordt steeds meer betwistbaar. Als voorbeeld verwijs ik naar programma's voor werkende jongeren, waarin een scherpe differentiatie tussen een opleiding die van de beroepssituatie uitgaat en op algemene vorming gerichte initiatieven aanvechtbaar en weinig realistisch blijkt. Het beroepsleven is immers een belangrijk aspect van de gehele mens in zijn sociale context. Het zou beslist een verarming betekenen het vormingswerk terug te dringen tot de vrijetijdssfeer, zelfs wanneer het vandaar uit in heel wat gevallen de eerste impulsen kreeg.

Ik heb nog weinig gezegd over het cultureel-politiek principe van de permanente educatie, gelanceerd tijdens de 2° UNESCO-conferentie te Montreal in 1960.

Het decreeteert het recht op leren voor eenieder, van wieg tot graf, dank zij een soepel maar samenhangend systeem van voorzieningen. In 1972 beleven wij zelfs een overheids campagne onder de leuze „Voortdurende vorming voor wie verder wil”. Duidelijk wordt gemikt op een aanpassing aan de zich snel ontwikkelende welvaartsstaat m.i.v. de toename aan vrije tijd, maar ook op het opklimmen op de sociale ladder. Alhoewel opgevat als een recht voor iedereen gaat prioritaire aandacht toch naar de zgn. „vergeten groepen”.

We zien dezelfde evolutie doorbreken in de hulpverlening. De Commissies van Openbare Onderstand (Wet 1925) worden vervangen door Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn (wet 1976). De nieuwe wet vangt aan met de beginselverklaring dat welzijn een recht is voor iedereen, zodat de hulp zich niet

meer tot materiële bijstand aan economisch minvermogenen beperkt. Kansarmen genieten nog wel prioriteit. Onlangs kwamen de aan deze nieuwe instellingen verbonden maatschappelijke werkers op straat met de slogan: O.C.M.W. + crisis = C.O.O. Hun bedoeling was protest aantekenen tegen het opnieuw verenigen van het welzijns- tot een bedelingsbeleid van aalmoezen.

De sinds 1973 groeiende crisis en de economische recessie hebben uiteraard ook het vormingswerk niet onberoerd gelaten. De uitbouw ervan heeft nog een tijd op de welvaartsgedachte voortgedreven. Dirk van Damme (11) besluit zijn historische schets als volgt: „De jaren zeventig betekenden tegelijkertijd een periode van grote uitbreiding van het welzijnswerk en een periode van toenemende crisis van het welzijnswerk. De jaren tachtig zullen een antwoord geven op de vraag hoe het welzijnswerk, als deel van de welvaartsstaat, de economische en politieke crisis van het kapitalisme zal verwerken”.

Ook Dirk Vermeulen, die de geschiedenis van het sociaal cultureel werk indeelt in drie elkaar deels overlappende fasen, meent dat er thans met de crisis een nieuwe fase is ingezet. Hierin groeien hulpverlening in het welzijnswerk en sociaal cultureel werk dichter naar elkaar toe en wordt de herontdekte groep der kansarmen doelgroep van de bijdragen (12).

De greep van de overheid op deze sector blijft even groot, maar het is de wurggreep van een crisisbeleid geworden.

Het levensgroot probleem van de stijgende werkloosheid overschaduwde alle overige bekommernissen. Wat tracht men hieraan te doen?

Enerzijds oplossingen zoeken in een werktijdsverkorting die aan meer werknemers werk moeten verschaffen.

Het meest in ons land besproken voorstel is dit van Palasthy. Het komt neer op een drastische werktijdsverkorting per individuele werknemer, gepaard gaande met een even drastische uitbreiding van de productietijd in bedrijven en diensten. Dit plan is gedictieerd vanuit een economisch gezichtspunt, maar brengt enorme wijzigingen aan in het sociale leven. Het veroorzaakt een gans andere tijdsindeling die de omvang van de vrije tijd nog doet toenemen en de collectieve (vrije)-tijdsordening doorbreekt. Pleidooien om bij de bespreking van de nieuwe tijdsindeling ook de levenskwaliteit, waaronder gezinsleven en vrijetijdsgebruik, te betrekken, vinden tot nog toe weinig weerklank (13). Het welzijnswerk dreigt ineens de opdracht toegeschoven te krijgen een zinvolle besteding van een enorm toegenomen en totaal anders gestructureerde vrije tijd te realiseren. Om aan deze vraag, die louter uit economische overwegingen ontstaat, tegemoet te komen is het noch voorbereid noch toegerust. Verhoogde subsidiëring voor deze vrijetijdsorganisatie is overigens niet te verwachten.

Anderzijds immers wil men de werkloosheid indijken met het bevorderen, minstens op peil houden, van de beroepsbekwaamheid van de laag geschoolden. In de richtnota van de Gemeen-

schapsminister van Cultuur, goedgekeurd op 2 juli 1982 door de Vlaamse Executieve, wordt onder de titel „Coördinatie en Organisatie van de volwassenenvorming”, een betere samenhang van de leer- en vormingsmogelijkheden nagestreefd...”

Op het eerste gezicht zou ik, met verwijzing naar de eerder gestelde wenselijkheid om de grenzen tussen vormingswerk, onderwijs en beroepsopleiding te doorbreken, geneigd zijn deze nieuwe ontwikkeling toe te juichen.

Het wordt echter vlug duidelijk dat, binnen de sterk besnoeide begroting van Cultuur, volstreekte prioriteit zal gaan naar een educatief aanbod dat op onderwijs en beroepsopleiding is gericht. De richtnota heeft het immers over een optimalisatie „in het perspectief van een beleid gericht op economisch herstel en op het verbeteren van de tewerkstelling”. Tot slot wordt opnieuw beklemtoond: „Voorop staat daarbij de gedachte dat het bestaand aanbod op het gebied van de volwassenenvorming beter kan en moet worden afgestemd op de maatschappelijke vraag, met het oog op de noodzakelijke industriële vernieuwing en een betere tewerkstelling. Tevens moet het aanbod meer mensen kansen geven om te leren wat ze nodig hebben om zich staande te houden in een snel muterend arbeidsbestel en in een al even snel muterende maatschappij”. Deze beleidsverklaring is zo eenzijdig utilitaristisch opgevat dat te vrezen valt dat het vormingswerk, in zijn veelvuldige institutionalisering, volledig in de verdrukking komt. Verminderde, onzekere subsidies, met grote vertraging uitgekeerd, bedreigen het voortbestaan van een aantal organisaties (14). Zelfs de door dit vormingswerk verdedigde waarden, als individuele en sociale emancipatie, inspraak en participatie, schijnen te hebben afgedaan als een voorbijgestreefde mode. In gesprekken met sommige beleidsmensen, is mij pijnlijk opgevallen dat deze aspiraties geen geldingskracht meer hebben. Tijdens een debat betreffende het project voor een nieuw, meer repressief jeugdstrafrecht in Nederland, werd ons meegedeeld dat de discussie over de verbetering van de rechtspositie van jeugdigen (de trapsgewijze verhoging van hun handelingsbekwaamheid bv.) was stopgezet. Als argument daarvoor werd weerom aangevoerd dat inspraak en emancipatie luxebetragtelingen zijn die met het ophouden van de welvaart verdwijnen (15).

Voor laag geschoolden en laag gekwalificeerden in de Vlaamse gemeenschap wordt, in aansluiting op de richtnota, een proefproject gepland voor een niet direct arbeidsmarkt-gerichte beroepsopleiding. T.a.v. kansarmen gaat men uit van een maatschappelijke vraag, waardoor juist aan de laag geschoolden de dringende opdracht om bij te benen wordt opgelegd, zonder zicht op tewerkstelling.

Wat aangeduid wordt als maatschappelijke vraag staat centraal en er wordt weinig uitgegaan van de behoeften van de kansarmen en de wijze waarop zij de werkloosheid verwerken in hun situatie.

De wijze waarop met deze maatschappelijke vraag wordt gewerkt komt over als het aanvaarden van een onveranderbare situatie, waaraan moet worden aangepast. We treffen geen inzichten aan over hoe er gewerkt gaat worden met de dynamieken die de kansarmoede mogelijk maken en bestendigen. De sociale emancipatie, het bevragen van structuren, schijnt ook een welvaarts-privilegie te zijn.

In een te publiceren bijdrage voor de Gids Sociaal Cultureel Werk over „Het modulair systeem met kapitaliseerbare eenheden” wijst W. Lotens op dit gevaar om uitsluitend utilitarisme in de hand te werken. „Dan zou een systeem met kapitaliseerbare eenheden kunnen verworden tot alleen maar een handig instrument om op een efficiënte manier tegemoet te komen aan de eisen gesteld vanuit de diverse economische sectoren”. Op dit ogenblik overheerst z.i. binnen de volwasseneneducatie deze compenserende dimensie van onderwijs en scholing, met een utilitaire, aanpassende tendens. Persoonlijke en maatschappelijke emancipatie vallen buiten beschouwing. Ik bedoel uiteraard niet te pleiten voor een blind, wereldvreemd ignoreren van het werkloosheidsprobleem... Hiertegen iets ondernemen vergt echter geïntegreerde kennis en macht tot veranderen van de sociale werkelijkheid, ook op politiek en economisch gebied...

Acties op korte en middellange termijn hebben maar zin als ze georiënteerd worden op fundamentele opties voor planning op lange termijn. Deze gedachte roept mij de toespraak in herinnering gehouden door commandant Cousteau ter gelegenheid van de toekenning van zijn eredoctoraat te Gent (1 februari 1983). Bij zijn oproep tot bescherming van de zee, het levensbelangrijke water, zei hij geen enkele verwachting te koesteren t.a.v. medewerking van welke regering ook. Politieke beleidsmensen zijn, aldus Cousteau, nu eenmaal verplicht op korte termijn te handelen, onmiddellijke resultaten te laten zien, risico's zo nodig te verschuiven naar de wisseling van de wacht.

In dezelfde zin gaat mijn vrees dat het op peil houden, en zelfs verbeteren van de beroepskwalificatie van de kansarmen, slechts lapmiddelen zijn waardoor de werkloosheid niet vermindert, de crisis niet wordt opgelost... maar die deze kansarmen op termijn passiever en teleurgestelder kunnen maken... en machtelozer.

Via de subsidiëringdruk is het gevaar niet denkbeeldig dat de meeste organisaties voor sociaal-cultureel werk gewoon mee gaan draaien op de utilitaire toer. Het is de vraag of ze hiertoe over de nodige middelen aan kennis en mankracht beschikken. Maar vooral zou ik betreuren dat hiermee wordt geraakt aan één van hun meest essentiële opdrachten: het werkelijk „bereiken” van de grote bevolkingsgroep waarvan nog steeds slechts een bedroevend klein percentage ingaat op het vormingsaanbod.

VOETNOTEN

1. Zie bv. VERMEULEN Dirk - Geschiedenis van het sociaal cultureel werk met volwassenen - in Gids Sociaal Cultureel Werk - A.II.1. - Van Loghum Slaterus Antwerpen - 1982.
2. DE BOCK G. - Een bezinning over functie, taak en inhoud van de volksopvoeding - in Volksopvoeding, maart/april 1962, 65-80.
3. Zie bespreking door A. BOSMANS-HERMANS, van „Nationaal Werk voor den vrijen tijd van den arbeider” tot „Hoge Raad voor Volksopleiding”, in Facetten van het socio-cultureel vormingswerk in Vlaanderen, Acco Leuven, 1979, 16.
4. DE BOCK G. - Over Volksopvoeding en vormingswerk in Vlaanderen - in Facetten van het cultureel werk in Vlaanderen - Uitgave van het Willemsfonds nr. 205 - Brussel 1967, 191-206.
5. DE BOCK G. - Herwaardering van het vormingswerk? Kanttekeningen bij een subsidie-beleid - In Vorming, 1975, 10, 362 e.v.
6. BOTS M. - Vijfentwintig jaren interne werking - in Gedenkboek 125 jaar Willemsfonds (1851-1976) Ned. Boekhandel, Antwerpen, 1977, 94.
7. Cfr. Ad RASPE - Ontwikkelingslijnen in het Engelse opbouwwerk - In strijd om de community - Red. Wim van Rees, Van Loghum Slaterus - Deventer, 1981, 22.
8. H.R.V.O. Gedenkboek, 325.
9. NIJK A.J. - Vormingswerk: radicaliteit en ruimte, Volksopvoeding - Jrg. 19, nr. 5 (gecit. dr. Michielse - p. 132).
10. ROELS R. & BESTERS A. - Beschrijvende inventaris educatief werk met volwassenen in Vlaanderen, Brussel 1971, I, 15-21.
11. VAN DAMME D. - Welzijnswerk en kapitalisme - Gent 1981, 200.
12. VERMEULEN D. - op. cit. -, 30.
13. Zie FACHE W. - Familiengerechte Freizeit in Flandern, in Familienfreundliche Freizeitangebote in europäischen Gemeinden, Düsseldorf 1982, 7-13.
14. Zie hierover ook Wurggreep van de crisis op het sociaal cultureel werk, in Koepel V, jg. 83, nr. 1-2.
15. Lunch-debat van het Contactcomité voor de werken van jeugdzorg te Gent op 11 februari 1983 - over experimenten met alternatieve straffen in Nederland.